

Notă asupra ediției

Colecția alfabetică – *Alphabetikon* – tradusă integral aici din greaca veche este cea mai întinsă dintre cele trei colecții de apoftegme din secolele V-VI. Ediția după care am lucrat este aceea a lui Cotelier, din secolul al XVII-lea, reprodusă în *Patrologia graeca* 65, coll. 71-440, ușor ameliorată de P.B. Paschos, în 1961. Noutatea ediției noastre constă în includerea, pe lângă textul ediției Cotelier, a multor apoftegme inedite, recuperate de Jean-Claude Guy, în urma colaționării tuturor manuscriselor principale. Suplimentele respective, peste patruzeci la număr, sînt semnalate de fiecare dată în prezentările preliminare. Aceste inedite au fost traduse după originalul publicat de J.-Cl. Guy în *Recherches sur la tradition grecque des Apophthegmata Patrum*, Bruxelles, 1962. Înainte de a muri, cercetătorul francez a lăsat în manuscris o ediție definitivă, din punctul său de vedere, a colecției alfabetice, cuprinzînd și o numerotare diferită de a lui Cotelier. Cum nu cunosc exact rezultatul final al cercetărilor părintelui Guy, am menținut numerotarea clasică, adăugînd, în continuare, acolo unde este cazul, piesele inedite. Sincer vorbind, chestiunea înșiruirii exacte a apoftegmelor mi se pare oțioasă, dat fiind că o asemenea antologie, întocmită mai degrabă după legile hazardului decît după cele ale științei filologice, exclude din capul locului pretenția unei ordini precise. Pentru contextualizarea sentințelor am redactat cîteva zeci de note biografice, plecînd de la mărturiile istorice și literare – oferite în special de Casian, Palladius și *Historia monachorum in Aegypto* –, neomițînd însă nici hagiografiile paleocreștine. De foarte mare ajutor în întocmirea prezentărilor respective mi-au fost edițiile moderne

ale *Patericului* – italiană, franceză și engleză – menționate în bibliografie. De asemenea, lucrările lui D.J. Chitty, A. Guillaumont și L. Regnault m-au lămurit asupra multor aspecte din viața monahilor egipteni și palestinieni.

În privința numelor proprii, le-am lăsat cu forma românească tradițională pe cele arhicunoscute, transliterînd după greacă pe cele mai puțin sau deloc cunoscute cititorului român.

*

Deși depășită din punct de vedere literar și fără valoare științifică, traducerea românească din secolul al XVIII-lea a *Patericului*, republicată la Alba Iulia, în 1990, mi-a oferit numeroase soluții în echivalarea unor termeni sau expresii tehnice. Mi-e cunoscută și traducerea recentă de la Timișoara, din păcate neutilizabilă. Fără stimulările părintelui Ioan-Florin Florescu (care a avut un aport esențial în ameliorarea traducerii) și ale domnului Silviu Lupescu, mereu deschis proiectelor editoriale importante, acest nou *Pateric* nu ar fi văzut, probabil, lumina zilei prea curînd. Ioan-Florin Florescu a alcătuit și indicele scripturistic, tematic, tabelul de abrevieri și a pus la punct sistemul de referințe în marginea apoftegmelor. Salvatore Taranto mi-a procurat cîteva instrumente indispensabile, iar prietenul Cristian Gașpar mi-a stat la dispoziție cu sfaturi, corecturi și informații utile. Viorica Nișcov mi-a furnizat informațiile despre figura sfîntului Sisoie în folclorul românesc.

În sfîrșit, Andrei Pleșu mi-a dezlegat, în versuri, misterul unei apoftegme macariene, care sună așa : „Povesteau despre avva Macarie că, odată el fiind plecat, i-a intrat un hoț în chilie și, cînd s-a întors, l-a găsit pe hoț încărcîndu-și cămila cu lucruri. El a intrat în chilie și a început să-l ajute pe acela să care lucrurile. După ce-a încărcat tot, hoțul s-a apucat să bată cămila, ca să se scoale în picioare, dar cămila nu vroia și pace. Văzînd că nu se scoală, avva Macarie a intrat în chilie și a căutat o săpăligă. A luat-o și a pus-o pe cămilă zicînd : «Uite, frate, asta căuta cămila». După care bătrînul a bătut-o peste un picior și i-a zis : «Scoală-te». Îndată cămila s-a sculat și, datorită

vorbei lui, a mers cîțiva pași. Apoi iar s-a așezat și nu s-a mai sculat pînă cînd nu s-au descărcat toate lucrurile furate. După aceea a plecat”.

Iată exegeza versificată a lui Andrei Pleșu :

Oricît m-aș crede mai cu moț,
Nu sînt expert în dromaderi.
Snoava vorbește în doi peri,
Ba despre avva, ba de hoț.

Dar dacă judec mai domol
Încep să prind un pic de grai :
Două cocoșe dacă ai
Nu-i greu să joci un dublu rol.

Cămila joacă îndoit :
O dată pe virtutea avvei,
Jertfind smerit pe-altarul slavei
Și ultimul său bun găsit.

Jocul al doilea-i mai de soi :
Cînd dai – cu săpăliga – tot,
Primești în dar cerescul lot
Și capeți totul înapoi.

Tuturor celor menționați mai sus și tuturor celor nementionați, dar prezenți tot timpul în gîndul meu, le mulțumesc spunînd :

Cămila ne aduce, poate,
Prin pilda ei, o veste bună :
Domnul le mîntuie pe toate
Dacă-i dăm sufletul, arvună.

C.B.

Prolog la cartea despre asceza fericiților Părinți

În această carte sînt înfățișate asceza bărbătească, felul de viață admirabil și cuvintele sfinților și fericiților Părinți, în dorința de a stîrni zelul, pofta de formare și imitare celor care vor să-și croiască o viață cerească și să urmeze calea ce duce spre Împărăția cerurilor. Trebuie știut că sfinții Părinți, care au devenit maeștri zeloși ai acestei vieți monahale, aprinși de dragoste dumnezeiască și cerească, disprețuind tot ceea ce oamenii socotesc bun și prețios, au căutat, mai înainte de orice, să nu facă nimic în văzul lumii. Pe ascuns, tăinuindu-și faptele dintr-o uriașă smerenie, așa au străbătut ei calea cea după Dumnezeu. Din acest motiv nimeni n-a putut să descrie cu de-amănuntul viața lor virtuoasă. Totuși unii, străduindu-se din rășputeri, au trecut în scris frînturi din cuvintele sau faptele lor, nu pentru plăcerea lor, ci din dorința de a trezi zelul generațiilor următoare. Așadar, numeroși frați, în diferite perioade, au pus aceste cuvinte și fapte sub formă de povestiri, într-un stil simplu și nemeșteșugit, neurmărind altceva decît să aducă folos celor mulți.

Povestirea [întregă] fiind adesea încîlcită și dezordonată, cititorului i-ar fi greu s-o înțeleagă. Și cum n-ar fi putut cuprinde cu mintea sensul împrăștiat ici și colo al cărții, am fost obligați să ordonăm [materialul] după literele alfabetului, așa încît, astfel ordonat, el să ofere o înțelegere mai rapidă și mai utilă celor doritori să se zidească sufletește. Prin urmare, [apoftegmele] despre avva Antonie, Arsenie, Agathon și restul, care

încep cu alpha, [sînt adunate la alpha]. Cele despre [Vasile, Visa]rion, Veniamin, la betha și așa mai departe, pînă la omega. Deoarece există și alte cuvinte și fapte ale sfinților Părinți, care nu au numele celor ce vorbesc sau făptuiesc, pe acestea le-am așezat, pe capitole [tematice], la sfîrșitul culegerii alfabetice*. După ce am parcurs și cercetat multe cărți, cît am putut găsi am rînduit la sfîrșitul capitolelor, pentru ca, strîngînd folos sufletească din toate și desfătîndu-ne cu vorbele bătrînilor, *mai dulci Ps 18,11 ca mierea și ca fagurele, trăind în chip vrednic de chemarea Ef 4,1 Domnului*, să dobîndim Împărăția. Amin.

* Vezi nota asupra ediției (n.r.).

I

Despre avva Ioan cel Pitic

Avva Ioan cel Pitic – kolobos înseamnă „pitic”, în greacă – este întruparea însăși a smereniei, inocenței și mai cu seamă a ascultării. A포teγμα care povestește cum tânărul ucenic a udat un băț uscat vreme de trei ani de zile, pînă cînd l-a făcut să rodească, a devenit una dintre cele mai celebre din Pateric. Pe scheletul simbolic al acestei a포teγμα-parabolă Andrei Tarkovski și-a construit ultimul său film, Sacrificiul, un film la capătul căruia copilul mut începe să vorbească, pronunțînd fraza ioaneică: „La început a fost Cuvîntul”. Chiar și astăzi există, în Egipt, printre ruinele fostei mînăstiri, un „copac al ascultării” socotit a fi de pe vremea eroului nostru (în realitate, datează din secolul al XV-lea). Ioan cel Pitic – în traducerile latine apare sub forma Iohannes Nanus – s-a născut în 339, la Babnasa, și a venit la Sketis prin 356-357, fiind unul din ucenicii avvei Ammoes. O biografie legendară coptă, din secolul al VII-lea, povestește că, la începutul călugăriei, Ioan a venit la chilia avvei Ammoes rugîndu-l să-l primească ucenic, dar bătrînul, ca să-l testeze,

l-a lăsat să aștepte o săptămână la poartă, fără somn și fără mîncare. Duminica următoare însă, ieșind din chilie, Ammoes a văzut deasupra tînrului șapte îngeri, care-i puneau pe cap șapte coroane. A murit, într-o duminică, în jurul vîrstei de șaptezeci de ani și aceeași biografie ne spune că moartea i-a fost anunțată, printr-o viziune, de către Antonie, Macarie și Ammoes. Apoftegmele 41-47 au fost adăugate de Guy ediției lui Cotelier. Biserica îl sărbătorește pe 9 noiembrie.

1. Povesteau despre Ioan cel Pitic că, după ce s-a retras la Sketis, lîngă un bătrîn din Tebaida, a trăit în pustiu. Părintele său a luat un băț uscat, l-a răsădit și i-a zis : „În fiecare zi stropește-l cu cîte un ulcior de apă [proaspătă], pînă cînd va rodi”. De la chilia lor pînă la apă era o distanță mare, pleca seara și se întorcea abia dimineața. După trei ani bățul a prins viață și a rodit. Bătrînul a luat un fruct și l-a dus la biserică, spunînd fraților : „Luați și mîncăți fructul ascultării”.
2. Spuneau despre avva Ioan cel Pitic că a zis odată fratelui său mai mare : „Vreau să fiu fără nici o grijă, cum sînt îngerii, fără griji, nelucrînd, ci doar slujindu-L pe Dumnezeu neîncetat”. Și-a dezbrăcat haina și a plecat în pustiu. După o săptămînă s-a întors la fratele său, a bătut la ușă și l-a auzit întrebînd, înainte de a deschide : „Tu cine ești?”. El a răspuns : „Ioan, fratele tău”. Dar celălalt i-a zis : „Ioan a devenit înger, nu mai este printre oameni”. El a început să strige : „Eu sînt, Ioan”. Dar fratele său nu i-a deschis, ci l-a lăsat să se chinuie pînă spre dimineață. În cele din urmă i-a deschis și i-a zis : „Te-ai făcut om din nou și ai nevoie să lucrezi, ca să mănînci?”. Celălalt s-a închinat în fața lui și i-a zis : „Iartă-mă, frate”.

3. Avva Ioan cel Pitic a zis : „Cînd un împărat vrea să-și captureze dușmanii, mai întîi le taie apa și mîncarea, și astfel dușmanii se predau răpuși de foame. Tot așa și cu patimile cărnii: dacă omul se luptă cu armele postului și ale foamei, dușmanii se retrag vlăguiți din sufletul lui”.
 4. A mai zis : „Sătulul care vorbește cu un copil a și curvit cu dînsul în gîndul său”.
 5. A mai zis : „Cînd mergeam odată pe drumul spre Sketis, încărcat cu funii, cămilarul a început să vorbească și mi-a stîrnit mînia. Am lăsat jos funiile și-am luat-o la fugă”.
- cf. IsidSk 7*
6. Altădată, la seceriș, l-a auzit pe un frate care-i striga mînios celui de alături : „Și tu?”. Îndată [avva] a lăsat seceratul și-a fugit.
 7. Cîțiva bătrîni din Sketis petreceau mîncînd împreună. Avva Ioan se afla și el acolo. Un bătrîn de seamă s-a ridicat să dea fiecăruia ulciorul cu apă proaspătă, dar nimeni n-a îndrăznit să ia, în afară de Ioan cel Pitic. Ceilalți s-au mirat și i-au zis : „Cum, tu, cel mai mic dintre toți, ai îndrăznit să fii servit de bătrîn?”. El răspunde : „Eu, cînd mă ridic să iau ulciorul mă bucur foarte mult cînd toți primesc să le torn. Mă simt răsplătit. De aceea am luat, ca să-l răsplătesc pe bătrîn. Altfel s-ar fi supărat că nimeni n-a luat apă de la dînsul”. Frații s-au minunat de aceste cuvinte și au tras folos din discernămîntul său.
 8. Odată, stătea așezat în fața bisericii. Frații s-au adunat roată-mprejurul său și-l întrebau despre gîndurile lor. Un bătrîn vede scena și, ispitit de invidie, îi zice : „Vasul tău, Ioane, este plin cu otravă”. Avva Ioan îi